

Світлої пам'яті
ОЛЕГА ЙОСИПОВИЧА ПЕТРИЧЕНКА
(20.11.1930—29.09.2010)

29 вересня 2010 р. на 80-му році життя перестало битися серце Олега Йосиповича Петриченка — знаного українського геолога-геохіміка, професора, доктора геолого-мінералогічних наук, багатолітнього завідувача відділу геохімії осадових товщ нафтогазоносних провінцій (до 1987 р. — відділ соляних структур нафтогазоносних областей) Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України (до 1963 р. — Інститут геології корисних копалин АН УРСР). О.Й. Петриченко отримав визнання в Україні і став усесвітньо відомим завдяки численним фундаментальним працям у галузі теоретичної літології та геохімії літогенезу в аспекті з'ясування глобальних закономірностей формування та просторово-вікового розподілу комплексу корисних копалин, пов'язаних з осадовими відкладами загалом та евапоритами зокрема.

Відлік життєвого шляху Олега Петриченка розпочався 20 листопада 1930 р. у мальовничому краї на Дніпропетровщині у с. Лобойківка Петриківського р-ну в сім'ї педагогів. 1949 р. закінчив середню школу № 75 у Дніпропетровську, а 1954 — геолого-географічний факультет Дніпропетровського державного уні-

верситету за спеціальністю "геологія". Романтика геологічної професії кликала в дорогу, тому першим місцем праці молодого спеціаліста стало Іркутське геологічне управління, де він упродовж 1954—1959 рр. працював геологом, начальником загону в геологорозвідувальних партіях, колективи яких проводили масштабні пошукові та розвідувальні роботи на рудні корисні копалини.

Новий період у житті О.Й. Петриченка настав з його переїзду 1959 р. до Львова, де свою подальшу наукову, науково-організаційну і громадську діяльність він пов'язав з Інститутом геології і геохімії горючих копалин НАН України. Свою працю в Інституті учений започаткував з вирішення актуальної проблеми — з'ясування особливостей поведінки і форм знаходження мікроелементів у процесі евапоритової седиментації. Результати цих досліджень стали підставою для захисту 1967 р. кандидатської дисертації на тему "Геохимия лития, рубидия и цезия в процессе галогенеза" і водночас для монографії "Аксессуары литий, рубидий и цезий в соленосных отложениях Украины" (у співавторстві з О.П. Сливко, 1967).

Місто Львів у ті роки фігурувало у світових наукових колах як відомий центр з дослідження включень у мінералах. Визначальну роль у цьому відігравали видатні вчені М.П. Єрмаков та В.А. Калюжний, які заклали основи нової галузі геологічної науки — термобаро-геохімії. Олег Йосипович гідно продовжив традиції наукової школи: захопився дослідженням включень у мінералах солей, хоча тоді панувало досить скептичне ставлення щодо придатності цих легкорозчинних мінералів для досліджень такого плану.

Роки копіткої праці над піонерською проблемою вилилися в ексклюзивні методичні мінералого-геохімічні розробки, що дало змо-

гу О.Й. Петриченкові отримати надзвичайно важливі оригінальні результати, узагальнені в монографії "Методи дослідження включень у мінералах галогенних порід" (1973). У ній уперше обґрунтовано придатність мінералів солей для термобарогеохімічних досліджень, описано низку нових, оригінальних методів, що їх було розроблено автором завдяки таким особливостям цих мінералів, як легка розчинність та низька твердість. Найвагомим і найрезультативнішим виявився метод ультрамікрохімічного аналізу розсолів індивідуальних включень, мінімальний розмір яких становить близько 40 мкм, тобто типових флюїдних включень у мінералах солей. На розроблені ученим методи звернули увагу багато мінералогів і геохіміків: 1982 р. згадану методичну працю було перекладено англійською мовою і видано в США.

Отже, поступово О.Й. Петриченко створив нову наукову школу з проблеми фізико-хімічних умов формування галогенних відкладів. Базою для неї став відділ геохімії осадових товщ нафтогазоносних провінцій, яким він керував з 1984 р. Широкомасштабне застосування нових методів під час вивчення соленосних відкладів України принесло вагомі результати. Так, встановлені відмінності в хімічному складі розсолів включень у седиментаційному галіті залежно від віку солей дали змогу розшифрувати будову деяких так званих двосольових структур у розрізі осадової товщі Дніпровсько-Донецької западини, де соляні діапіри девонського віку проривають пермські соленосні відклади. За результатами хімічних аналізів розсолів включень у галіті з відкладів неповних циклів галогенезу вдалося визначити хімічний тип материнських розсолів давніх солеродних басейнів, зокрема неогенових — Карпатського регіону, юрських — Переддобруджі тощо.

Активна участь О.Й. Петриченка в геологічних експедиціях та широке коло знайомств з науковцями близького і далекого зарубіжжя сприяли йому у зібранні унікальної колекції зразків солей з більшості відомих галогенних формацій світу. Результати детального вивчення включень у мінералах цих порід стали підставою для вирішення низки фундаментальних і прикладних проблем, що стосуються закономірностей процесів галогенезу. Ці наукові досягнення склали основу докторської дисертації на тему "Фізико-химические условия

древнего соленакопления и эпигенез галогенных осадков", яку він захистив 1983 р. в Інституті геології та геофізики АН СРСР (м. Новосибірськ).

Розширення досліджень вікових змін хімічного складу розсолів морських евапоритових басейнів у фанерозої стало теоретичним підґрунтям для вирішення однієї з важливих геохімічних проблем. Так, у працях Олега Йосиповича показано, що хімічний склад розсолів цих басейнів періодично змінювався від хлоридного (хлоркальцієвого) до сульфатного, близького за складом до сучасної океанічної води, згущеної до відповідної стадії. Учений уперше розкрив і обґрунтував природу закономірного вікового розподілу калійних солей залежно від їхнього хімічного та мінерального складу. Стало очевидним, що калійні солі сульфатного складу слід шукати лише серед евапоритів пермського та неогенового періодів, а хлоридного — серед евапоритів усіх інших періодів фанерозою.

У подальшому результатами наукових розвідок О.Й. Петриченка було засвідчено, що виявлені закономірності еволюції хімічного складу розсолів морських евапоритових басейнів відображають одночасно глобальні зміни умов формування осадових відкладів у цілому та вікового розподілу пов'язаного з ними комплексу корисних копалин і можуть використовуватися як пошукові критерії на ці корисні копалини. Це дало змогу Олегові Йосиповичу обґрунтувати модель генетичного зв'язку родовищ самородної сірки з евапоритами сульфатного типу і розробити концепцію парагенезису вуглеводнів та фосфоритів з осадовими відкладами, що формувалися на етапах хлоридного галогенезу.

Значну увагу О.Й. Петриченко приділяв проблемі постседиментаційних змін евапоритів, впливу на них підвищеної температури, тиску, гідротермальних розчинів. Зокрема, було виявлено високу чутливість мінералів евапоритів, у тому числі мінералів солей, до змін фізико-хімічних умов їхнього знаходження та показано можливість реконструкції цих умов за результатами дослідження включень у мінералах.

Як скрупульозний і педантичний науковець О.Й. Петриченко вирізнявся винятковою об'єктивністю мікроскопічних досліджень мінералів, що часто приводило до несподіваних знахідок. Однією з них стало перше виявлення

ним 1997 р. викопних мікроорганізмів у прозорих кристалах гіпсу з тираського горизонту Прикарпаття. Їхні рештки добре збереглися, чітко розпізнаються під бінокулярним мікроскопом і нагадують "законсервованих" у бурштині комах. Значення та інформативність цих оригінальних знахідок ще оцінять палеонтологи та біологи. Зрештою, з позиції палеоекології їхня наявність у гіпсі беззаперечно підтверджує те, що підвищена солоність вод давніх евапоритових басейнів не перешкождала інтенсивному розвитку певних організмів.

Аналіз творчого доробку вченого засвідчує, що ним створено новий науковий напрям у галузі знань про евапорити — термобарогеохімію евапоритів, а також значно розширено можливості використання термобарогеохімічних методів під час розробки проблеми еволюції осадового породоутворення.

Перу Олега Йосиповича належить п'ять монографій і понад 200 наукових праць. Значну частину праць вченого та його учнів опубліковано у провідних закордонних журналах. Творча і плідна співпраця єднала його з науковцями Польщі, Словаччини, Росії, Іспанії, Франції, Ізраїлю та США.

За сприяння зарубіжних колег багато працівників відділу геохімії осадових товщ нафтогазоносних провінцій брали участь у міжнародних конференціях та симпозиумах, а дві міжнародні конференції з проблем дослідження евапоритів були організовані ним у рідному Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України.

У полі зору Олега Йосиповича постійно перебували питання підготовки наукових кадрів високої кваліфікації: за його керівництвом і науковими консультаціями виконали та захистили кандидатські і докторські дисертації десять співробітників Інституту.

Активною була й науково-організаційна та громадська діяльність О.Й. Петриченка. Він — заступник головного редактора журналу "Геологія і геохімія горючих копалин", член двох спеціалізованих рад з захисту дисертацій, опонент численних дисертацій, рецензент і відповідальний редактор низки монографій та збірників наукових праць, неодноразово очолював Державну екзаменаційну комісію геологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Його наукова, науково-організаційна і громадська діяльність як вченого і організатора науки високо оцінена геологічною громадськістю та неодноразово відзначена державними нагородами, преміями, почесними грамотами і подяками.

Професор О.Й. Петриченко за 50 років активної творчої праці в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України зробив безцінний внесок у світову геологічну науку в галузі осадового мінерало- і породоутворення, особливо у з'ясування фізико-хімічних закономірностей формування евапоритів та пов'язаних з ними корисних копалин.

Нині його учні та послідовники працюють у багатьох країнах світу, розробляють нові сучасні методи дослідження включень у мінералах і розширюють сфери їхнього застосування, продовжують втілювати у життя плани вченого, багато з яких через його передчасний відхід у вічність залишилися не здійсненими і потребують свого завершення.

Світла пам'ять про Олега Йосиповича Петриченка — талановитого вченого, добру, щирі і дуже скромну людину, інтелігентну й толерантну особистість, чудового сім'янина назавжди залишиться у душах і серцях усіх, хто мав щастя його знати, працювати і спілкуватися з ним.

*І.В. Дудок, В.М. Ковалевич,
І.М. Наушко, А.В. Побережський*